

КРИЗА И ТРАДИЦИЈА

УДК: 316.344.25:338.124.4
Примљено: 2. новембра 2009.
Прихваћено: 8. децембра 2009.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 4/2009.
год. 16. vol. 26.
стр. 269-294.

Снежана Грк

Институт друштвених наука, Београд

СОЦИЈАЛНЕ НЕЈЕДНАКОСТИ У ФОКУСУ ЕКОНОМСKE И ФИНАНСИЈСКЕ ДИСХАРМОНИЈЕ¹⁾

Сажетак

Данас живимо далеко од савршеног система, јер је идеологија слободног тржишта створила такав тип привреде и друштва у којем је профит постао примарни циљ. Слободно тржиште је довело до велике економске несигурности радника, јер је човек као појединац постао најобичнија роба. Од трошења које служи акумулацији дошли смо до обрнутог процеса – људи требају штедети ради социјалне неизвесности. Криза је довела људе у неизвесност, у којој су сва богатства релативна. Човек јако брзо може изгубити посао и социјалну сигурност. То производи увећавање броја сиромашних као и оних који се великом брзином приближавају граници сиромаштва. Сиромашни ће постати још сиромашнији, а богати још богатији. Та изражена поларизација становништва ће повећати сиву економију и криминал. А ако криза дуже потраје социјални и политички немири су незаобилазни. Ради тога су неопходне државне интервенције. Дакле, држава мора реаговати како не би

1) Овај рад је део истраживања на пројекту *Србија и Европа – економске анализе и прогнозе*, евиденциони број 149038, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

системска финансијска криза дуже потрајала и дубље се рефлектовала на економску, социјалну, културну и моралну кризу.

Кључне речи: економска криза, незапосленост, сиромаштво, образовање, кредити, привредни развој, макроекономска политика.

*“Ко има мало новца говори: Шта да радим с њим,
а онај који има много новца говори: Господе, дај још”.*

Арапска пословица

ЕКОНОМСКА И ФИНАНСИЈСКА СЛИКА СВЕТА

Дубина глобалне финансијске кризе још није сагледана. Ризик за отплату кредита у регији расте, па би нови вал кризе могао запљуснути банкарски сектор. Према неким пројекцијама²⁾ око 40 посто кредита у регији неће бити отплаћено. А банкарски сектор у средњој и источној Европи највероватније неће остварити никакав раст у 2009. години.

Банкарски сектор и сектор трговине не може да се опорави за две године, како то прогнозирају неки економисти. Пошто ће криза потрајати много дуже и имаће дуготрајне последице, које ће у потпуности трансформисати тржиште потрошачких кредита нарочито у земљама средње и источне Европе, па треба очекивати да ће то утицати на пад профитабилности од чак 20 посто. То би могло довести до конфликта између чланица Европске уније и Европске комисије.

Европска унија помаже земљама чланицама и земљама кандидатима, стварним и потенцијалним, да ублаже финансијску кризу и избегну опасност од банкрутства. Земље у транзицији као и један број оних чије их банке кредитирају наилазе на проблеме при задуживању. Ради се о томе што оне не могу да пронађу кредиторе или је пак цена дуга сувише велика. А све се суочавају са растућим фискалним дефицитима будући да све привреде осећају ефекте рецесије.

Прогнозе Међународног монетарног фонда (ММФ) су нешто умереније, у односу на оне које је ова институција првобитно предочила. “Најновији подаци сугеришу да стопа пада економске

2) Подаци *Roland Bergera* показују да су само аустријске банке издале зајмове регији у вредности 70 посто бруто домаћег производа (ГДП-а) матичне државе. Наиме, процењује се да би Раиффеисен банк и Ерсте банк могле у кризи изгубити и до 40 посто укупног капитала, због ризика од отписа кредита у регији.

активности постаје све умеренија, иако у различитим нивоима, у зависности од региона”, наводи ММФ.

Светска економија ће, тврде експерти ММФ-а, ове године пасти за 1,4 одсто, док ће у 2010. години порасти 2,5 одсто. Претходни извештај ММФ-а из априла ове године предвидео је блажи пад глобалне економије у 2009. години - 1,3 одсто, али је био мање оптимистичан када је реч о 2010. години, рачунајући на повећање од 1,9 одсто.

Напредак америчке и јапанске привреде биће скроман све до друге половине 2010. године, па ће дотад незапосленост у овим земљама расти. Економија Сједињених Америчких Држава ће, према прогнозама ММФ-а, ове године бити у паду од 2,6 одсто, а идуће у порасту од 0,8 одсто. Економија еурозоне се у 2009. години смањује за 4,8 одсто, а у 2010. години за 0,3 одсто. За то време, привреде Кине и Индије биће у успону за 7,5 односно 5,4 одсто. ММФ оцењује да се Азија много брже извлачи из кризе него што су се аналитичари надали, али да је и њен раст ипак успоренији ради дешавања на светској финансијској сцени.

Фонд је упозорио да су планетарна економија и банкарски сектор, погођени најтежом рецесијом од Другог светског рата, па експерти Фонда очекују да ће владе издашно трошити, а централне банке наставити да нуде јефтине кредите.

ММФ предлаже да државе и даље воде активну економску политику, као и да централне банке додатно смање интересне стопе и држе их на ниском нивоу све док економски развој поново не буде стабилан.

Из оваквих прогноза ММФ-а провејава жеља да свет полако крене на пут изласка из рецесије захваљујући државној помоћи банкама и финансијским компанијама. Финансијско стање у свету се полако почело поправљати због огромних свота новца које су државе “упумпавале” у своје економије. Премда следи спор опоравак, побољшање глобалне економије је чини се на видику, али владе појединих земаља и даље морају играти велику улогу. Стога и сам ММФ упозорава: »Опоравак долази, али ће то вероватно бити слаб опоравак«.

На годишњој скупштини³⁾ ММФ-а и Светске банке речено је да средњој и источној Европи и даље треба новац. Европска банка за обнову и развој (ЕБРД), Европска инвестициона банка (ЕИБ) и Светска банка оцениле су да ће земље средње и источне Европе

3) Годишња скупштина ММФ-а и Светске банке одржана је 05.10.2009. године у Истамбулу.

морати да се суоче са озбиљним изазовима пре него што превазиђу кризу. Поменуте финансијске институције су до краја септембра 2009. године одобриле 16,3 милијарде еура⁴⁾, у оквиру помоћи финансијском систему 10 земаља чланица ЕУ из средње и источне Европе, земљама западног Балкана, међу којима и Србији и Турској. Централну и источну Европу чекају озбиљни изазови пре него што крене стабилним путем привредног опоравка. Проблеми су бројни - кредитирање реалног сектора, а пре свега малих и средњих предузећа, и даље се смањује, банкама је потребан новац за повећање капитала, а незапосленост и сиромаштво становништва расте. За отклањање тих проблема на годишњој скупштини ММФ-а и Светске банке је закључено да је потребно финансирање, али и јачање билансне позиције банака, ублажавање финансијских ризика, реструктурисање приватног дуга тамо где је то могућно, а потребно је и јачање правног оквира.

Успоравање привредног раста и раст незапослености имаће јако дејство на снижење инфлације током наредног средњорочног раздобља. Ради тога ће Европска централна банка (ЕЦБ) морати да интервенише како би задржала инфлацију на нивоу од нешто испод два одсто. Ово због тога што постоји бојазан да би снижене цене још смањиле производњу, што би се рефлектовало на још мање запошљавање и још већи пад тражње – па би се сада ушло у зону дефлације. Зато подршка тражњи може бити један од начина како се борити против незапослености.

ГДЕ СЕ НАЛАЗИ И КУДА ИДЕ СРБИЈА?

Целокупна економска ситуација данас у Србији поприма забрињавајуће размере. Економске вибрације које утичу на неповољне макроекономске показатеље су: пад привредне активности, пад бруто домаћег производа (ГДП), пад трговине на мало, инфлација, слабљење националне валуте, све вечи број незапослених, нарастајуће сиромаштво, растући буџетски дефицит, и почетак отплате спољних дугова. Дубока економска криза у којој се Србија налази је праћена кризом морала у друштву.

Демократске промене започете октобра 2000-те године почеле су давати извесне позитивне помаке. Изгледало је да ће земља кренути узлазном путањом у економској и политичкој сфери.

4) Председници ЕБРД Томас Мироу, ЕИБ Филип Мејстат и Светске банке Filip le Ueru нагласили су да су међународна сарадња и ангажовање до сада незабележених размера предупредили системску кризу у централној и источној Европи.

Па ипак, догодило се оно чега су се многи прибојавали. Србија се суочила са slabим ефектима транзиционих промена, чији резултати су прилично другачији од обећаваних и очекиваних економских промена.

У Србији се у раздобљу од 2000-те године до данас раст бруто домаћег производа заснивао на трговини, односно увозу туђих производа, туђег новца, наиме туђој моћи, а не на стварању властитих нових и додатних вредности. Када је дошло до рецесије у Европи и свету, разумљиво је да раст ГДП-а заснован на потрошњи туђе хране, технике, новца не може бити трајан. Још једном се потврдило да је сваки раст који се темељи на туђој финансијској и материјалној моћи врло ризикант, а вођење такве политике тотално погрешно.

Најбољи доказ за ову тврдњу је управо велики пад ГДП-а од 4,7 одсто у првих шест месеци 2009. године. Економска активност је у паду пре свега због пада домаће тражње односно неликвидности домаће привреде⁵⁾. Поред тога, из банака су повучена прилично велика средства (око милијарде еура) штедње, због страха од финансијске кризе, па је и то допринело смањењу финансијских средстава потребних за ново кредитирање привреде.

Србији су потребна велика новчана средства, због стања у којем се привреда налази, међутим банкарски сектор веома суздржано одобрава кредите⁶⁾. Да би банке почеле у већем обиму да одобравају кредите Монетарни одбор Народне банке Србије се одлу-

5) Од септембра 2008. године до истог месеца 2009. године број предузећа са блокираним рачунима повећан је са 50.794 на 63.073. (Извор: Блиц, 04.09.2009, стр. 11).

С обзиром да је неликвидност попримила алармантне размере у земљи, централна банка је понудила банкама мере подршке тзв. бечке иницијативе које подразумевају краткорочни динарски кредит за одржавање ликвидности на бази заложенних краткорочних вредносних папира НБС и државе и дугорочних папира државе. Ту су још и залози девиза и портфеља хипотекарских кредита са рочношћу до годину дана и каматном стопом најмање у висини референтне каматне стопе плус два одсто. Међу мерама подршке су и *своп* куповина и продаја девиза између НБС и пословних банака у циљу обезбеђења ликвидности и олакшица у погледу обавезне резерве банкама што подразумева да нова задужења у иностранству не подлежу обавезној резерви до краја 2010. године.

6) То је разумљиво јер су неке земље веома осетљиве на привредна кретања каква су сада у Србији, па су њихове банке посебно опрезне при кредитирању у српску привреду. Чак и ако рескирају (због изузетно лошег кредитног рејтинга Србије) да уложе новац односно дају зајам за српску привреду, логично је да цена позајмице буде висока као и услови кредитирања. Дакле, не треба кривити стране банке јер чак и оне домаће са страним капиталом доприносе да кредит буде скуп тако што оне повећавају марже и узимају средства односно краткорочне зајмове од својих централа а затим их у Србији пласирају на средњи и дуги рок. Значи, новац је скуп, српска привреда "тоне" због неликвидности, али банке због мањег ризика пласирају своја средства у НБС и државу Србију то јест у њихове вредносне папире, јер немају поверење у привреду Србије која се данас налази у тако лошем стању, које је чак лошије него у већини земаља централне и источне Европе.

чио⁷⁾ да олабави монетарну политику. Наиме, референтна каматна стопа, а према којој се одређују камате банака, смањена је са 12 одсто на 11 одсто. Донета је и одлука да се промени структура обавезне девизне резерве⁸⁾. Наиме, уместо обавезе да 70 одсто резерве буде у девизама, то учешће је повећано на 75 одсто, а динарски део уместо 30 одсто сведен је на 25 одсто. Оваквим мерама би требала да се повећа банкарска активност, јер се тако банкарском сектору ослобађа 14,5 милијарди динара за повећање кредитне активности.

Међутим, да ли ће тај “ослобођени” новац банке употребити за кредитну активност или ће он бити употребљен за куповину девиза на међубанкарском девизном тржишту или ће га банке пласирати у државне вредносне папире или папире од вредности централне банке – остаје да се види.

Оно што је евидентно јесте да је новац скуп, српска привреда “тоне” због неликвидности, па банке због мањег ризика пласирају своја средства у НБС и државу Србију то јест у њихове вредносне папире, јер немају поверење у привреду Србије која се данас налази у тако лошем стању, које је чак лошије него у већини земаља централне и источне Европе.

Други велики проблем који Србија има су неодрживи спољни и унутрашњи дугови. Ниво јавног дуга Србије постаје превишок, и износи око 24 одсто ГДП-а. Србија са Летонијом и Естонијом спада у три финансијски најугроженије државе Европе – јер “грца” у девизним кредитима. Проблем је у томе што са продубљивањем економске кризе држава повећава степен задужености. Пошто Србија узима кредите и тако повећава задуженост, требало би та средства уложити у развој инфраструктуре, а не за плате – како то она сада ради.

Држава троши огромну количину доспелог капитала на тржишту за задовољавање својих потреба. Ради тога је мало новца доступно привреди. Држава је један од највећих дужника⁹⁾, па је то и један од разлога због кога број неликвидних предузећа у Србији расте.

7) Одлука је донета на седници Монетарног одбора Народне банке Србије 08.10.2009. године.

8) То је новац који као гаранцију банке полажу у Народну банку Србије.

9) Нарочито је у последњем кварталу 2008. године дошло до смањења кредитирања привреде, док је знатно порасло кредитирање државе. У ствари, повећава се тражња државе за приватним средствима.

Дуговања државе према приватним компанијама премашила су 68 милијарди динара, односно 719 милиона сура. Највећи државни дужници су јавна предузећа, али и Министарство за Национални инвестициони план (НИП). Но и поред великог дуговања државе и даље се повећава тражња Србије за приватним средствима.

Стање економске депресије у земљи је рефлексија пре свега хипертрофиране државне потрошње. Јавни сектор у Србији је већи него у многим земљама у региону и у 15 земаља Европске уније. Јавна потрошња у Србији је близу 44 одсто ГДП-а, што је превише. За економију Србије би било паметније да се јавна потрошња смањи испод 40 одсто бруто домаћег производа, како би се повећале инвестиције у инфраструктуру, путеве, енергију и слично. Сада релативно мало новца иде у инвестиције јер је текућа потрошња велика.

Стога приоритет владе Србије мора бити осигурање ликвидности државних предузећа и државе јер је то основни предуслов за отпочињање нормализације функционисања привреде. До скоро је све могло функционисати због јефтине туђе акумулације. Раније је кризу неликвидности било могућно решити великим иностраним задуживањем државе. Сада се ситуација променила. Будући да је финансијска криза уздрмала скоро цео свет извори свежег новца су ограничени и доста скупи, односно трансфер страног капитала је све мањи а новац је све скупљи, па решење да се преживљава на бази туђе акумулације постаје велико ограничење. Ситуација се прилично компликује јер држава мора обезбедити велику “инфузију” свежег новца из иностранства за плаћање својих дугова. Рате за отплату српског дуга расту брже од националног дохотка, па се нови кредити користе за плаћање старих дугова уместо за производњу.

Србија постаје зависна од страних финансијских средстава. Земља ће веома брзо улетети у зону високе задужености. Неодрживи спољни и унутрашњи дугови ће имати политичке реперкусије.

Способност земље да отплаћује дугове зависи од степена задужености, стопе раста, прилива директних страних инвестиција и прихода од приватизације. Тренутно стање у Србији је такво да је стопа задужености висока, стопе раста далеко испод очекиваних, директна страна улагања занемарива, а приходи од приватизације врло скромни, па због тога способност отплате дугова драстично опада. Стање у Србији наговештава неизбежне дужничке проблеме, који ће у раздобљу које долази постати још израженији, јер спољни дуг земље расте.

У оквиру спољног дуга Србија углавном има повучене, а неотплаћене зајмове међународним финансијским институцијама – Светској банци, Европској банци за обнову и развој, Европској инвестиционој банци, Банци за развој Савета Европе и обавезе сервисирања репрограмираних дугова према Париском и Лондонском клубу поверилаца.

Земља би могла у скорој будућности да се суочи са проблемом сервисирања дуга јер иностране обавезе почињу да доспевају на наплату већ 2009. године¹⁰⁾.

Држава Србија ће новим задуживањем под неповољним условима морати да рефинансирањем враћа камате на дуг. Укупан јавни дуг Србије је велики, а у његовој структури поред спољног дуга постоји и велики унутрашњи дуг државе на основу издатих премија, на основу гаранција, дуга верским заједницама, предузећима, грађанима, итд.

Највећи део унутрашњег дуга припада обавезама државе према грађанима, Народној банци Србије и пословним банкама по основу старе девизне штедње, и обавезама државе по основу емитованих краткорочних вредносних папира.

Уколико глобална финансијска криза потраје дуже то ће допринети да дубина кризе у реалном сектору у Србији поприми велике димензије, јер је српска привреда већ у доста тешкој ситуацији због дугова а и због тога што се до кредита сада јако тешко долази.

Чак и земље које још увек одолевају кризи имају велике тешкоће при задуживању, ради смањене понуде кредита и због све строжијих услова задуживања. То практично значи да ће у годинама које следе Србија морати да нађе изворе додатних средстава за финансирање буџета, кроз приходе од приватизације, повећан прилив пореза или ново задуживање. У противном, плате свих оних који зависе од буџета и пензије мораће да буду знатно смањене. За сада је извесно да ће једини извор финансирања буџета бити ново задуживање, пошто ће прихода од приватизације бити јако мало.

10) Србија у 2009. години мора да врати укупно са каматом дуг нешто мањи од 1,88 милијарди еура. То су дугови домаћих и иностраних кредитора који за наплату доспевају у 2009. години. Укупно стање репрограмираног дуга према државама повериоцима у оквиру Париског клуба износи нешто више од 2,21 милијарду долара. Ове године доспева за плаћање укупно 197,3 милиона долара од чега је 88,45 милиона долара главнице, а 108,85 милиона долара је камата.

Укупан репрограмирани дуг према повериоцима у оквиру Лондонског клуба износи скоро 1,1 милијарди долара. Ове године доспева за плаћање камата у укупном износу од 40,34 милиона долара, а прва рата главнице доспева за плаћање 2010. године.

УПИТНА ОЧЕКИВАЊА ЕКСПЕРАТА ММФ-а

Ефекти кризе у Србији су већи него што су крајем прошле године експерти ММФ-а процењивали¹¹⁾ да ће они бити у 2009. години. Стога се са задршком треба ослањати на оцене и савете експерата ММФ-а који дају једну дијагнозу економског стања у земљи, када учествују у прављењу пројекције економских гихања у Србији за 2009. годину и са оценом позитивног привредног раста, а само пар месеци после ти исти експерти, у интерном извештају ММФ, констатују да Србија “грца у девизним кредитима” и да је она најугроженија држава у Европи. Управо је ММФ, али тек у априлу 2009. године, изнео црне прогнозе о томе да “источној Европи прети економски слом и повлачење новца из банака, и ако се не пронађу решења за рецесију, криза ће потрајати дуже него што се мислило”.

Србија је оцењена као земља у коју није пожељно инвестирати због високог ризика¹²⁾ за улагања, па су развијене земље које имају новац бојажљивије када је кредитирање у питању. Приватни инвеститори, а нарочито они из иностранства, су постали веома обазриви због високог степена ризичних улагања у Србију, јер она има најлошији кредитни рејтинг у односу на земље у региону. Србија се налази у зони негативног очекивања кредитног рејтинга, као најлошија од свих земаља у централној и источној Европи. Стога власт у Србији највише наде полаже у ММФ.

Но, реалност ће још једанпут демантовати прогнозе домаћих експерата али и експерата ММФ-а и сасвим је сигурно да ће пад

11) Према подацима ММФ-а, у 2008. години бруто домаћи производ Србије је порастао 5,4 одсто а у 2007. години 6,9 одсто. У свом претходном извештају, из октобра 2008. године, глобални кредитор је Србији за 2009. годину прогнозирао економски раст од 3,5 одсто. Међутим, у новим економским перспективама експерти ММФ-а коригују своја предвиђања и прогнозирају да ће Србија 2009. године забележити пад привредне активности од два одсто, а 2010. године ће стагнирати односно имаће нулти раст. Овогодишњу инфлацију у Србији ММФ прогнозира на 10 одсто, након 11,7 одсто у 2008, а 2010. године би стопа требало да се спусти на 8,2 одсто. Међународни монетарни фонд дефицит текућих плаћања Србије у 2009. години прогнозира на 12,2 одсто ГДП-а у поређењу са 17,3 одсто у 2008. години. У 2010. години, према прогнози Фонда, дефицит ће пасти на 11,3 одсто ГДП-а.

12) Међународна агенција за процену кредитне способности земаља “Фич рејтинг” ревидирала је изгледе Србије за 2009. годину и уместо као стабилне описала их је као негативне. (Извор: Би-Би-Си). Агенција са седиштем у Лондону сврстала је Србију у нову, нижу категорију, пре свега због високог текућег буџетског дефицита и велике потребе за спољним финансирањем да би могли да се отплаћују велики приватни дугови. Такође и међународна Агенција “Стандард енд Пур” сврстала је Србију у категорију са најгорим кредитним рејтингом у региону. Србија са оценом ББ- има најгори кредитни рејтинг у региону. Извор: Агенција “Стандард енд Пур”, јануар 2009.

економске активности у 2009. години био већи од планираног, и поред тога што је Србија већ у мају повукла зајмове од међународних финансијских институција вредне око милијарду еура.

Укупан аранжман са ММФ-ом је вредан 2,942 милијарде еура и траје 27 месеци. Због забрињавајућег нарушавања макроекономске стабилности у земљи за ову годину је у договору са ММФ-ом предвиђено повлачење 2,2 милијарде еура, од којих је прва транша повучена средином маја 2009. године, а преостали део треба бити повучен у 2010. години.

После прве ревизије Србија је узела 788 милиона еура. Очекивања су да се после друге и треће ревизије мисије ММФ-а¹³⁾ уђе у највећи део аранжмана до 31. децембра 2009. године. Позајмица која је узета носи камату од 1,42 одсто на годишњем нивоу, али она подлеже променама сваких седам дана. Да би добила преостали део средства Србија мора да испуни услове¹⁴⁾ које ова организација од ње захтева.

Позајмљена средства требају да се врате у релативно кратком року. Гачније, позајмљени капитал се мора враћати од 2012. до 2015. године, и за њега се још мора платити камата од 60 до 70 милиона еура. То је велико оптерећење за земљу јер је позајмљена сума од скоро три милијарде еура (која је намењена као подршка спољној ликвидности земље и стабилности динара) релативно висока и износи око 10 одсто бруто друштвеног производа Србије. Међутим, биће изузетно опасно ако годишња камата на плаћање дугова у Србији буде већа од раста ГДП-а.

Оцењујући да су ефекти кризе високо сигнификантни Борд директора ММФ-а је одобрио подешавање аранжмана односно Фонд је комплетирао прву фазу прилагођавања аранжмана са Србијом - новим условима.

Предвиђања¹⁵⁾ експерата ММФ-а о стању српске привреде јесу следећа. Србија ће се 2009. године суочити са падом бруто домаћег производа, знатно измењеним од онога како се првобитно очекивало, порастом буџетског дефицита, али и смањењем дефицита текућих плаћања. Они очекују да ће бруто домаћи производ

13) Мисија ММФ-а долази у Србију у другој половини октобра 2009. године.

14) Аранжманом са Фондом је прецизирано да инфлација буде 10 одсто плус минус два процента. Раст цена под контролом државе не би смео да пређе 15 одсто. Камате на кредит од ММФ ће бити 1,47 одсто годишње на средства до 200 одсто квоте на коју Србија има право те 2,47 одсто на средства од 200 до 300 одсто квоте и 3,47 одсто на најскупљи кредит онај изнад 300 одсто квоте.

15) Ова анализа стања српске привреде објављена је у Вашингтону 04.09.2009. године. (Блиц, 04.09.2009 г).

опаста четири одсто у 2009. години, у компарацији са претходно планираним смањењем од два процента у првој ревизији пројекта.

Будући да се укупни трошкови српске привреде смањују знатно брже од прихода, дефицит текућих плаћања је почетком септембра пројектован од експерата Фонда на девет одсто ГДП-а у 2009. години, у поређењу са 13 одсто ГДП у првој ревизији програма.

Стручњаци Фонда су мишљења да је за 2009. годину погодније повећати циљ фискалног дефицита са три, на 4,5 одсто ГДП-а. Другим речима 4,5 одсто ГДП-а на нивоу целе државе представља буџетски дефицит од 132,5 милијарди динара. (Па ипак, ова великодушна одлука ММФ-а о повећању дефицита на 4,5 одсто ГДП-а треба да забрињава јер ће свако задужење за покривање мањка доћи на наплату у будућности).

Очекивања ММФ-а су да ће се производња у другој половини године стабилизovati и да ће пад бруто домаћег производа бити четири одсто у 2009. години.

За 2009. годину се избегло повећање ПДВ-а. Такође је договорено да пензије остану непромењене као и плате у јавном сектору. Но, очекивана инфлација од шест до 10 одсто је доста нереална. Будући да је стопа инфлације у Србији доста висока у односу на друге земље региона. Велики је ризик да ће инфлација премашити планирани оквир од осам плус-минус два одсто због раста регулисаних цена и цена нафтних деривата.

Експерти Фонда наглашавају да је прилив капитала остао слаб, и они предвиђају да се умерени економски опоравак догоди у 2010. години, уз раст ГДП-а од 1,5 одсто. У складу са њиховим очекивањима са Фондом је за 2010. годину договорена стопа привредног раста од 1,5 одсто, затим буџетски дефицит од 3,5 до четири одсто ГДП-а. Исто тако, планирано је смањење плата у јавном сектору, планира се годишња инфлација од осам одсто, као и приватизација Галенике.

Ако се у 2010. години ништа не предузме, непокривени део дефицита, изнад договорених 3,5 одсто, износи око 70 до 75 милијарди динара. Ако се не покрену реформе пензионог, здравственог и образовног система, фискални дефицит би могао порасти на 5,5 одсто ГДП-а у 2010. години, а то би било изузетно тешко финансирати, и не би било у складу са одрживим јавним финансирањем.

Представници владе Србије су наговештавали још пре долазка ММФ-а о могућности добијања кредита од стране ове институције, и то за покривање буџетског дефицита. После зувршетка

преговора са ММФ-ом саопштено је да ће Фонд одобрити Србији повољан кредит од 500 милиона долара (који ће моћи да се користи за буџетску потрошњу).

Међутим, реалност је следећа. Крајем августа 2009. године ММФ је (по основу специјалних права вучења која износе око 250 милијарди долара) доделио односно дистрибуирао додатна средства свим земљама чланицама у сразмери са њиховом квотом у тој организацији. За случај Србије када се то прерачуна у доларе тај новчани износ је око 500 милиона долара. Дакле, додељена средства Србији немају везе са преговорима који су вођени са ММФ-ом.

Новчана средства која су додељена Србији требају да обезбеде додатно повећање девизних резерви како би се обезбедила ликвидност у платном промету са светом. Девизне резерве треба да послуже за подстицање спољне размене уз одржавања стабилности курса.

Србија се задужује како би пунила девизне резерве којима штити прецењени динар и тако краткорочно спасава дужнике и обезбеђује социјални мир, дугорочно уништавајући привреду. Оваквом политиком највише губе девизне штедише, а и сви грађани који плаћају порез.

Без истинске реформе пензионог система, социјалне заштите, образовања, здравства и државне администрације неће моћи да се задовоље очекивања мисије ММФ-а планирана за 2010. годину.

Алберт Јегер, шеф мисије ММФ-а за Србију, после разговора са представницима преговарачког тима владе Србије, јасно је дао до знање истима рекавши “Спремни смо да подржимо идеју реформи, али желимо конкретне планове и акције”¹⁶.

Од спремности чланова владе да се суоче са смањењем јавног сектора односно са проблемом прегломазне државне администрације (а то значи доношење закона о државним службеницима и о потребном броју чиновника на локалном нивоу) зависи уплата друге и треће транше стендбај аранжмана, вредних укупно око 1,2 милијарде еура. Да би Србија добила тај кредит, влада мора да испуни обећања дата мисији ММФ-а.

ДИМЕНЗИЈЕ СОЦИЈАЛНЕ НЕЈЕДНАКОСТИ

Најозбиљнији и најопаснији проблем за данашње друштво јесте социјална неједнакост становништва која доминира широм

16) Алберт Јегер. 01. септембар 2009. године. (Извор: Блиц, 02. септембар 2009, стр. 4).

целе планете. Сиромаштво највише угрожава економије држава у неразвијеним подручјима Африке, Азије и Латинске Америке. У овим деловима света социјалним неједнакостима су допринели ратови, несигурност живљења и угњетавање становништва попут трговине људима и наркотицима.

Сама дефиниција сиромаштва је доста сложена. Но, у најгрубљим цртама она би могла да гласи. Сиромаштво је вишедимензионални феномен који поред недовољних прихода за задовољавање животних потреба подразумева и немогућност запошљавања, неогдговарајуће услове становања и неадекватан приступ социјалној заштити, здравственим и комуналним услугама, образовању и култури. Поред тога, у остале кључне аспекте сиромаштва убрајају се и неостваривање права на здраву животну средину и природна богатства, пре свега на чисту воду и ваздух.

Према подацима Светске банке више од милијарде људи нема приступ чистој и питкој води. Сваке године 6 милиона деце умре пре своје пете године. Више од 1,5 милијарде људи на свету живи с мање од једног долара на дан, а приближно 3 милијарде људи живи с мање од два долара на дан.

Преко 800 милиона људи скоро свакога дана је гладно, а од тога 300 милиона су деца. Поражавајући податак је да сваких 3,5 секунди неко у свету умре од глади, а 75 посто од тога броја чине деца. Највећи број становништва које гладује живи у Кини, Конгу, Бангладешу, Индонезији, Пакистану и Етиопији.

Међутим, жртве сиромаштва широм света поред деце су и жене. Сиромаштво посматрано са аспекта полне поделе све више долази до изражаја на штету женске популације. Сиромаштво повећава стопу морталитета и скраћује животни век становништва. Посебно су погођени већом стопом смртности људи који су без основних услова за живот, и они углавном умиру од болести за које постоји лек, али им није доступан јер немају финансијских средстава за лечење односно немају здравствено осигурање или нису довољно едуковани.

Сиромаштво је озбиљно уздрмало и Европску унију у којој је сиромашно 16 посто становништва, а то чини око 72 милиона људи. У Европској унији је чак 43 милиона људи »превише сиромашно«.

Ситуација на тржишту рада у ЕУ могла би се у наредном раздобљу још више погоршати. Незапосленост расте у скоро свим земљама чланицама Уније, а због слабљења економске активности треба очекивати још гору ситуацију, јер би могло да остане без

посла 4,5 милиона људи. Страх од губитка посла у вези је са страхом од глади и немаштине. Међународна организација рада (МОП) предвиђа да ће до краја 2009. године у свету без посла остати 51 милион људи, као последица успоравања привредног раста који је прерастао у глобалну кризу на тржишту рада.

Према подацима УН ове године би преко 200 милиона људи могло да се нађе испод границе сиромаштва. Ови људи који се налазе испод границе сиромаштва не поседују основне услове за здрав и нормалан живот. То подразумева недостатак адекватне хране, стана, хигијене и здравствених услуга. Број становника којима храна није доступна скоро ће досегнути милијарду¹⁷⁾.

Сиромаштво потреса и Србију, а његове размере су забрињавајуће. Цена транзиције у Србији платила се релативно високом стопом незапослености и великим бројем “запослених сиромаша” и малим бројем “домаћих светских богаташа”. Димензије проблема су још веће када са зна да Србија има стопу незапослености која је највећа од свих земаља у Европи.

Незапосленост је економски феномен. Но, њене импликације су далеко шире од економских. Ради тога што висока стопа незапослености обавезно подразумева сиромаштво, а то повлачи лоше образовање, неразвијену науку и културу, као и пад духовности и морала. Ово последње уводи људе у веома сумњиве послове, па чак и у криминал.

Отпуштање радника и перманентни страх код запослених да би могли изгубити своја радна места присутан је нарочито у 2009. години, а биће и у годинама које долазе. Постојање евидентне незапослености на тржишту рада Србије, али и оне прикривене незапослености, и висок удео сиве економије у којој се налази приличан део становништва сугерише да је пред државом озбиљан задатак да темељно реформише тржиште рада, јер су досадашњи резултати реформе у овој сфери изузетно лоши. Више од половине популације незадовољно је својим социјалним положајем, а поражавајуће је колико људи у Србији живи на ивици сиромаштва¹⁸⁾.

17) Извор: *Индепендент*, доступно 26 јули 2009.

18) Према једном истраживању Завода за статистику, рађеног 2006. године, око 500 хиљада грађана или 6,5 одсто становништва било је испод границе сиромаштва. Истраживање се базирало на методологији Светске банке по којој минимум потрошње по члану домаћинства је дневно 2,7 долара. Приближно исти број становништва је нешто мало изнад те доње границе, што значи да живе тешко. Процењује се да око 2,8 милиона људи својим приходима не могу да подмире ни основне потребе тзв. потрошачке корпе.

У 2007. години¹⁹⁾ у Србији је било сиромашно 6,6 посто становништва. Према информацијама УНИЦЕФ-а, у Србији је сиромашно или је на самој ивици сиромаштва 300.000 деце, а приближно 155.000 деце живе испод линије сиромаштва. Најугроженија деца припадају мањинским групама, мање образованим групама, а такође су и она која живе у руралним областима.

Процењује се да данас у Србији око 20 посто становништва се налази испод границе сиромаштва. Преко милион људи живе на ивици сиромаштва, а око 500 хиљада људи налази се испод границе сиромаштва. Тако да заједно са њима Србија има преко 1,5 милиона сиромашних. А преко 3,5 милиона људи својим приходима не могу да подмире ни основне потребе тзв. потрошачке корпе. Број сиромашних у Србији се свакодневно повећава и премашује званичне статистичке податке. Ова тврдња се базира на чињеници да је многим особама испод достојанства да траже социјалну помоћ. О томе такође сведочи и број људи који свакодневно посећују отворене тзв. СОС продавнице и народне кухиње широм Србије.

Узрок због којег велики проценат људи живи испод линије људског достојанства треба тражити у драстичном смањењу економске активности – пад ГДП-а, инфлација, незапосленост, ниво образовања.

Србија данас представља класно друштво, али и корумпирано друштво. Интересантно је уочити како се кретало раслојавање становништва. Наиме, у осамдесетим годинама најсиромашнији су се више померали од средње класе, док је већ у деведесетим годинама средња класа почела да се смањује, па је мали број богатих преузео водство.

Подкласа (незапослени, полоузапослени) се не смањује у Србији. Ти људи који припадају подкласи могу направити велике

19) У лето 2007. године УН (УНДП) је мерио благостање живота у 182 земље света, и то од почетка миленијума до избијања глобалне кризе. Програм за развој УН је Србију сврстао на 67. место, између Малезије и Белорусије. У извештају Програма за развој УН наводи се следеће: “Између 2000. и 2007. године, индекс хуманог развоја у Србији постојано је растао, годишње по стопи 0,51 одсто од 0,797 до 0,826 данас”.

Програм за развој УН узима три фактора као мерило благостања, и то: “1) шансу за дуг и здрав живот, 2) степен писмености нације и могућност за стицање образовања, и 3) прилике за пристојан стандард”.

Збирним мерењем три фактора квалитета живота становништва Србија је заузела 67. место. Ову позицију је заузела захваљујући дужини века каја је износила 73,9 година.

На овој скали се САД налазе на 13. позицији, док се Кина пласирала девет места навише (у односу на претходно истраживање) и заузела је 92. место – ради побољшања животного стандарда, образовног система и скока личних прихода.

Од Балканских земаља Словенија заузима 29. место, Македонија 72. место, Грчка је на 25. месту, Мађарска на 43. позицији, Хрватска на 45. месту. Румунија је на 63. позицији, Црна Гора на 65. месту, Албанија на 70. месту, а Турска на 79. месту. (Извор: Програм за развој УН (УНДП), Извештај доступан 03.05.2009.)

промене у друштву. Због великог социјалног раслојавања класно порекло које је некада одређивало животни пут појединаца у условима кризе и велике незапослености престаје да буде сигурна детерминанта код дефинисања образовања, уписивања и завршавања факултета, висине зарада и уопште бољег живљења. Узроке за овакво стање треба тражити пре свега у великом степену корупције и криминала. Онај појединац који поседује новац, без обзира на који начин је дошао до њега (јер држава не контролише порекло новца) диктира правила понашања у образовању, култури, политици. Морал је капитулирао пред неморалом. Политички моћници и тајкуни “способни” да прибаве капитал за себе, којим су куповали компаније, предузећа, некретнине, земљиште и слично, и поред тога што су се обогатили на веома проблематичан начин, нашли су се на самом врху социјалне пирамиде. Одмах уз њих су финансијски менаџери и они који раде у великим компанијама као и они који су се обогатили захваљујући “буму” мобилне индустрије и информационих технологија, и они су се својим огромним прибављеним капиталом још више дистанцирали од сиромашног становништва.

Стога није чудно што се дешавају неке радње које би држава морала зауставити и санкционисати - али она то не чини због спреге државе, власти (са политичким предзнацима свих боја) и тајкуна. Другим речима, тајкуни финансирају све политичке структуре на власти, али и опозицију, чиме плаћају своје битисање на економској и политичкој сцени Србије. Они контролишу све финансијске токове у земљи. Најбогатији људи су диктирајући из сенке утицали на доношење многих важних одлука у Србији, па су чак и загосподарили њеном економском и финансијском сценом.

Појединци навикнути на привилегије које су имали, укључујући и њихово непоштовање закона јер им је држава то дозволила, остваривали су велике профите пре избијања економске кризе, али су се многи од њих додатно обогатили и одлично снашли и у процвату сиве економије у време економска криза.

Ниво образовања није гаранција да ће се појединац наћи на врху социјалне пирамиде. Систем вредности је тотално поремећен. Новац (који је по правилу стечен криминалним и нечасним радњама) даје појединцима статус и моћ, док за њих образовање није толико важно. С друге стране они појединци који немају новац припадају некој од социјалних група или класа становништва које су егзистенцијално угрожене.

Социјалне групе становништва које су најугроженије јесу деца, жене, старије особе, особе са инвалидитетом, Роми, самачка домаћинства, затим самохрани родитељи, породице с више деце,

пензионери и особе без запослења. Постоји висок степен корелације између незапослености и сиромаштва.

У Србији је различито изражено сиромаштво по регионима. Сиромаштво је веће у сеоским него у градским срединама, па је сиромаштво у Србији углавном рурални феномен. Већи је проценат концентрације сиромаштва у традиционално неразвијеним областима на југу и југоистоку земље, као и у појединим областима централне Србије.

Неједнакост између најсиромашнијих и најбогатијих људи у Србији је већа од просека источноевропских земаља у транзицији.

Израза из сиромаштва и уопште поправљање животног стандарда становништва подразумева опоравак целокупне привреде, што опет захтева веће количине финансијских средстава која би требало обезбедити кроз приватизацију, стране директне инвестиције, донације и слично. Тренутно најважнији пројекат који би морао бити понуђен донаторима и кредиторима свакако је стратегија смањења сиромаштва у Србији, која би се спроводила кроз подршку развоју и привредном расту. У фокусу једне такве стратегије мора бити образовање.

Поражавајућа је чињеница да у Србији има свега шест одсто високо образованих грађана. Систем образовања школства је требало да крене много раније да се усклађује са стандардима других земаља. Стално усавршавање или “доживотно образовање” теза је на којој се мора инсистирати а све у циљу смањења незапослености. Ова теза присутна је и на просторима Европске уније.

Политика запослености је доминантан фактор за остваривање циљева економске политике. Пошто се развој Србије може заштитити само на инвестицијама, а не на задуживању, само од прилива акумулације из иностранства зависи којом брзином ће Србија успешно анимирати односно упослити незапослени производни потенцијал, са једне стране, и остваривати економски опоравак и реинтеграцију у европске токове, са друге стране.

Држава није довољно урадила да преко тржишта рада помогне људима у тражењу посла, да пружи адекватну подршку предузетништву и да створи климу за отпочињање пословања и прилагођавање запослених и предузећа на промене, као и да више улаже у људски капитал. Очекивања која је дала држава у погледу на брзину реформи и њихов утицај на саме грађане, односно њихов положај у друштву, материјално стање и могућности да се нека права обезбеде била су много већа. Ради тога је велико социјално

незадовољство у Србији код становништва које је највише погођено целокупном економском ситуацијом.

Без истинске воље државе, односно сарадње државних институција и помоћи хуманитарних организација, ублажавање феномена екстремног сиромаштва у Србији неће моћи лако да се решава, па ће и економски опоравак и развој земље још више бити успорен. Исто тако, енормно богаћење једних на рачун других појединаца имаће за последицу штрајкове и неред у земљи.

Земље које су захваћене рецесијом, укључујући и Србију, могу да буду након окончања економске кризе поново суочене са новом продуженом кризом, али ће тада кризу изазвати централне банке и друге међународне финансијске организације. Заправо, против мере које се примењују широм света - финансиране огромним износима дугова - могле би да створе “нову кризу после кризе”.

Сиромаштво је највећа препрека на путу европског развоја. У прилог овој тврдњи иде упозорење главног секретара УН-а Бан Ки-моон-а које гласи: “Ако се актуелној економској кризи не приступи на правилан начин, ова криза могла би резултирати низом других... и постати вишедимензионални проблем, који ће погодити привредни раст, друштвени напредак и чак политичку сигурност широм света”.

БОГАТИ УЦЕЊУЈУ СИРОМАШНЕ

У ширењу социјалних неједнакости доприносе и поједине међународне финансијске институције, а првенствено Међународни монетарни фонд и Светска банка. Земље у развоју су зависници од ових институција због великих зајмова и кредита које од њих узимају. Међународни монетарни фонд и Светска банка условљавају мале земље стављајући их у подређен положај, пошто по правилу земље дужници нису у стању у одређеном року исплатити своје дугове. Наиме, ове међународне институције с једне стране повећавају своју моћ, а с друге стране потпомажу ширењу сиромаштва. Сиромаштво се повећава и у оним земљама код којих се бележи убрзани економски развој, као на пример Кини и Индији, и у појединим Западним земљама. Ради се о томе да у свом деловању свесно и плански међународне финансијске институције и “моћни” светски финансијери користе своје предности за повећавање сопствене економске и политичке моћи за досезање што бољег позиционирања у појединим земљама и регионима.

Да би помогао економски слабим привредама појединих земаља Међународни монетарни фонд најавио је да ће продати 403 тоне злата²⁰⁾, чија се вредност процењује на 13 милијарди америчких долара. Та ће међународна институција тако повећати средства која јој стоје на располагању за кредитирање земаља у развоју. У ММФ-у тврде да ће приликом продаје злата водити рачуна о томе да оно не изазове поремећаје на тржишту злата. Продајом дела својих златних резерви ММФ ће покривати своје трошкове јер се у кризном раздобљу мање може ослањати на приходе које остварује на темељу зајмова које одобрава.

Исто тако, Кина се сложила да за 50 милијарди долара²¹⁾ купи обвезнице Међународног монетарног фонда што ће помоћи јачању кредитне способности ММФ-а.

Новац ММФ-а треба да буде усмерен онима који су сиромашни, али о његовој дистрибуцији у земљи одлучују људи који су богати или на власти. Криза је показала да се најважније одлуке, уместо на глобалном, доносе на националном нивоу. То значи да свака земља и међународна институција гледа своје интересе.

Генерално посматрајући, глобално оздрављење биће спорије, јер велике земље сада спасавају веома крупне концерне. Њихова логика је да не смеју да дозволе да се они униште јер би то повукло за собом вал отпуштања радника и знатно повећало број незапослених. Америка да би спасила велике концерне уложила је невероватна средства од чак тринаест хиљада милијарди долара. Да ли је ово била мудра одлука остаје да се види. Тек ће се последице одлука које доносе велике земље одразити на сиромашне и мале земље које су невинне жртве.

Сиромашне земље, међу којима је и Србија, немају толико финансијских средстава да би пребродиле рецесију. Међународне организације им тобоже помажу, а у ствари им чине штету. Уместо стварне помоћи, нуди им се зајам уз одређене услове које ове земље морају да испуне. А познато је да су многе земље у развоју једва успеле да врате дугове. Уговори ММФ-а су углавном уцењивачки. Ради се о томе да ММФ даје кредит, али земља која га добија мора чинити уступке. Мале земље су доведене у ситуацију да немају избора и морају прихватати уцене. И тако ће бити све док политичари у малим земљама не почну размишљати озбиљно о смањивању корупције и криминала у њиховим земљама, и док се заиста не крене са реформама које морају бити доведене до краја.

20) Извор: Глобус, Број/Но 981, 25.09.2009. г

21) Извор: Блиц, 04.09.2009 г, стр.7.

Европска комисија је у октобру 2009. године предложила Савету министара ЕУ да Србији одобри зајам од највише 200 милиона еура²²⁾ као макрофинансијску помоћ за превазилажење кризе. Али тај зајам је условљен аранжманом са ММФ-ом и требало би да буде искоришћен у две транше 2010. године.

Колико су лични интереси појединих земаља снажно изражени говори и пример Русије²³⁾, која давањем кредита Србији жели да прошири сопствени утицај у региону.

Велика опасност за Србију је што те “моћне државе” преко својих представника и њихових мултинационалних компанија почињу да диктирају услове који нису нужно у складу са циљевима привредног развоја и макроекономске политике Србије. Њих не интересују проблеми сиромаштва, незапослености и еколошки проблеми у Србији. И поред ризика улагања у Србију њих првенствено привлаче јефтина радна снага, природни ресурси, и стицање њихове монополске позиције на српском тржишту јер овде нема закона који спречавају монопол. Њихов крајњи циљ је загосподарити регионом, а не помагати посрнулој привреди и сиромашнима.

Због свега што је морало бити урађено у економској сфери, а није, а и због финансијске помоћи коју је Србија добила од ММФ-а, доведена је у позицију да мора слушати захтеве и савете ове међународне институције.

Фонд се поставио као незаобилазна институција у одређеној регији у давању лекција у којима је у конкретной ситуацији као једино могуће решење искључиво оно које налажу његови експерти. За дијагностицирану болест звану “дубока криза у Србији” експерти ММФ-а виде решење у новом смањењу социјалних права и прокламују да народ треба “стезати каиш”, како би се помогло да се велике фирме извуку из кризе не због њих самих него наводно због општег благостања у друштву. У предлозима светских експерата уопште нису загарантована социјална права и социјална сигурност радника. Значи, у овом случају експерти играју на социјалну компоненту али на штету радника, јер се смањују социјална права радника.

Незапосленост ће у Србији расти и доћи ће до још горе ситуације на тржишту рада, јер ће слабити економска активност са

22) Извор: Саопштење делегације Европске комисије у Србији, Бета, доступно 05.10.2009. године.

23) Ову констатацију потврђује и московски дневник *Известија*. У њему се каже: “Руски зајам ће допринети јачању њеног растућег утицаја у Србији, која се ослања на дипломатску подршку Москве у Савету безбедности УН у својим покушајима да спречи одвајање бивше српске покрајине Косова”. (Извор: *Известија*, доступно 09.10.2009.г.)

њеним уласком у негативну зону од пет одсто. У том случају ће се морати активирати мере које се односе на смањење номиналних зарада и повећање стопе пореза на додату вредност јер ће се у случају даљег смањења бруто друштвеног производа смањивати јавни приходи. То онда захтева још већу штедњу у трошковима односно расходима названу “стегање каиша”.

У 2009. години ће бити масовног отпуштања радника и ради тога што током ове године истичу многи уговори о приватизацији. Према закону је предвиђено да после две године од куповине предузећа на аукцији послодавац стиче право да отпушта вишак запослених, док је у случају тендера тај рок пет година. До отпуштања радника би могло да дође у неколико стотина предузећа.

Поред тога, најављено смањење броја чиновника за 14.000 јесте важно али није суштинско јер цео бирократски апарат остаје јако мало смањен. И даље ће остати нетакнуто 26 министарских кабинета у којима се налазе партијски кадрови, помоћници министара, саветници и секретарице. Статистички подаци²⁴⁾ заиста забрињавају, јер толику бирократију коју има мала и сиромашна Србија нема ниједна друга земља. Све наговештава да ће људи којима је могућност за корупцију најдоступнија и који имају највећу моћ у Србији и највише троше државни новац само мало бити “дотакнути” у процесу рационализације и отпуштања прекобројних чиновника.

Мере које влада буде предузимала, уз сагласност представника ММФ-а, везане за извлачење земље из кризе најдрастичније ће погодити средњи слој становништва, који ће почети да се смањује уз тенденцију његовог нестајања. Поларизација становништва на сиромашне и богате ће бити изузетно велика. Сиромашни ће постати још сиромашнији. “Сиромашни, да би спасили себе, мораће спашавати и богате”. Ево зашто.

Са продубљивањем рецесије, наставиће се пад производње, раст великвидности, неисплаћивање плата, раст незапослености, вал стечајева и банкрота привредних предузећа и фирми, из чега ће проистећи слабо пуњење буџета, што ће произвести велико кашњење, а можда и смањење плата јавног сектора и пензија. Даљи сценарио могао би бити следећи.

Због страха да ће изгубити радна места у почетку ће радници пристајати и на смањивање плата, скраћивања радне недеље и сл. Истовремено, високи слој банкара и тајкуна који су блиски

24) Србија има 26 министарстава, 250 посланика, 102 регулаторна тела, 67 државних секретара, 112 помоћника министара и 52 специјална саветника (подаци забележени на дан 04.10. 2009г.).

власти преузимаће државну моћ, користећи је за испуњавање сопствених интереса. Криминал и корупција ће да расту, јер држава нема полуге моћи да се томе супротстави ради тога што је судство у рукама малог броја моћника на власти. Али једног момента граница издржљивости трпљења од стране радника ће експлодирати и доћи ће до социјалних немира и штрајкова великих размера. Пошто су социјални и политички немири незаобилазни неопходне су интервенције државе. Тада “богате шефове пропалих фирми и компанија треба сменити, а не им дати нову шансу” за преживљавање. Исто тако, партијске моћнике и економске експерте који би довели до оваквог сценарија треба мењати, а на њихова места поставити потпуно нове људе без партиског предзнака и са интелектуалним капацитетима и способностима, који до сада нису били на економској сцени Србије, и који би својом компетентношћу могли извучити земљу из рецесије тако што би одлучније предузимали активне мере за смањивање последица кризе, и то најпре смањивањем јавне потрошње, оживљавањем посустале привреде и одлучним хватањем у коштац са корупцијом и криминалом, који разједа економско ткиво земље.

ПОРУКА ЗА БУДУЋНОСТ

Са избијањем глобалне кризе ангалосаксонски приступ слободном тржишту је подбацио у Сједињеним Америчким Државама, Великој Британији и другим земљама слободног тржишта. Па ипак, не може се рећи да је модел неолиберализма био неуспешан, чак напротив неке земље које су паралелно имале систем државног интервенционизма у претходним раздобљима су напредовале брже у свом привредном и друштвеном развоју. Али “коцкарски касино-капитализам” подстицањем неразумне потрошње и задуживања довео је многе инвеститоре и запослене до губитака, оставио људе без посла, уштеда, пензија и домова. Због тог новог стања политичка слободног тржишта забележила је неуспех и одвела у рецесију.

Криза у Сједињеним Америчким Државама је створена због вођења погрешне политике да се кредити и зајмови дају свима, чак и оним најсиромашнијима. Најсиромашнији су добијали кредите за некретнине иако се знало да они те кредите неће моћи отплаћивати. Тако су камате расле, приходи су се смањивали, те је криза била неизбежна.

Главни кривци кризе су “неолиберални банкарски и шпекуланти који су пре избијања кризе говорили против државе јер је пре-

скупа и кочи бизнис, а данас моле да им управо та иста држава помогне”.

Криза у Европи је настала због тога што су се кредити давали сиромашним државама, а не сиромашним појединцима као што је то био случај у Америци. Ефекат и у првом и у другом случају - америчком и европском – испољио се као глобална финансијска криза.

Уопште та идеологија заснована на формули: смањити улогу државе и владе у економији, дерегулисати контролу над компанијама, отворити државу страним инвестицијама, продати незаменљиве ресурсе – енергетске компаније, пољопривредна добра, воду, рудна богатства – уништила је економије држава које су ту идеологију примењивале. Захваљујући таквој идеологији профит су имале једино глобалне мултинационалне компаније. Оваква идеологија уништава подједнако како мале тако и велике националне економије.

Перспективе државе Србије нису нимало светле. Правац којим је кренула влада Србије је погрешан. Због вођења погрешне економске политике Србија је била доведена на ивицу банкрутства, и то би се заиста догодило у 2009. години да није затражена помоћ међународних финансијских институција. Али се дисперзија дужничке кризе продужава. Високи јавни издаци, недостатак инвестиција и њихова лоша структура, лоша јавна управа, и вођење погрешне макроекономске политике не обећавају да ће се земља брзо извући из рецесије.

Влада Србије превелику приватну задуженост лечи све већим јавним задуживањем. То ће оптеретити садашње нараштаје али и оне који тек долазе. Проблем се види у томе што влада оптерећује опорезивањем исцрпљену средњу класу становништва, уместо тајкуне, и додатно се задужује. Приступ у размишљању и свести људи који воде земљу мора да се промени. Решење није у енормном задуживању државе код светских финансијских институција.

Такође, приватизација по сваку цену стратешки важних компанија - у циљу да Србија постане привлачнија страним мултинационалним компанијама - није добро размишљање. Незаменљива економска добра земље не смеју завршити у власништву страних мултинационалних компанија.

За мале земље каква је Србија веома је опасна лакомислена политика темељена на распродаји националног богатства, затим иностраном задуживању и неконтролисаној потрошњи без покри-

ћа. Распродаја “обитељског сребра” ће Србију довести до дужничког ропства. Неозбиљно је било странцима јефтино распродати виталне секторе: банке, телекомуникације, а делом и енергетику.

Историја нас подсећа да је економски хаос крајем 80-тих година на некадашњим југословенским просторима уследио након нереалних захтева Међународног монетарног фонда. У условима када је земља тада била мање атрактивна за инвестирање, захтев ММФ-а за подизање пореза значио је увод у још већи економски пад, смањење потрошње и слабији раст ГДП-а.

Србија ће дуго излазити из мрачног тунела у којем се данас налази. Једини излаз из рецесије јесте фокусирање ка дугорочном привредном расту, а не у “стежању каиша и изгладњивању становништва” како препоручује ММФ.

Држава Србија мора да има јасну визију изласка из рецесије, али не на своју штету и штету будућих генерација. Њена шанса је у природним пољопривредним ресурсима. Држава мора да инвестира у профитабилне гране и инфраструктуру – електропривредну, телекомуникације, модерне аутопутеве и пољопривреду – јер тада ствара темеље генерирања богатства кроз отварање нових послова и нових радних места, повећање запослености и повећање добити од пореза. Међутим, ако стране компаније своја средства улажу у пројекте, а затим профит за себе извлаче из земље, тада је Србија на губитку.

Чињеница је да се привременим мерама које предвиђа аранжман са ММФ-ом, као и мерама које влада Србије доноси, не могу дуготрајно решавати проблеми привреде. Ради тога што је изузетно велики број српских предузећа у атрофираном стању, па ће упркос привременом “упумпавању” новца она и даље бити неефикасна, неконкурентна, затворена за докапитализацију и ушушкана у неекономске или политичке баријере.

Нагомилани унутрашњи проблеми у Србији неће моћи брзо и лако да се превазиђу, упркос настојањима моћних олигарха и светских финансијских институција да покажу свету како је овај простор под њиховом контролом. Најтежи пораз за Србију ће представљати губитак њене економске независности и политичког суверенитета.

ЛИТЕРАТУРА

- Bank of England (BoE), (2008), *Stabilization Report*, October 2008.
European Central Bank (2008), *Statistics*, Pocket book, Frankfurt.

- Eurostat (2007), *Europe in Figures, Eurostat Yearbook 2006-2007*, Basel.
- Galbraith K.J. (2008), *The Predator State: How Conservatives Abandoned the Free Market and Why Liberals Should Too*, Hardcover, Kindle Edition.
- Грк. С. (2009), Србија у зони рецесионог сумрака, *Српска политичка мисао*, 1-2009, Институт за политичке студије, Београд.
- Грк. С. (2009), Србија у вртлогу економске кризе, *Криза и глобализација*, Институт друштвених наука, Београд.
- Грк. С. (2009), Димензије економске кризе у Србији, *Српска политичка мисао*, 2-2009, Институт за политичке студије, Београд.
- Интернационал Монетару Фунд (2009), *Интернационал Финанциал Статистицс*, Марцх 2009.
- Влада Републике Србије (2008), Економска криза и њен утицај на привреду Србије – Оквирни програм мера, Београд.
- Влада Републике Србије (2009), План за економску стабилност – програм мера за смањење јавне потрошње, Београд.
- Републички завод за статистику Србије (2008), *Студија о животном стандарду, Србија 2002-2007*, Републички завод за статистику Србије, Тхе Ворлд Банк, Департамент фор Интернационал Девелопмент, Београд.
- Florida R, I. Tinagli (2004), *Europe in the Creative Age*, Carnegie Mellon Software Industry Center & DEMOS.

Snežana Grk

SOCIAL DISTINCTIONS IN THE FOCUS OF ECONOMIC AND FINANCIAL DISHARMONY

Summary

Nowadays we have found ourselves living far away from a perfect system, as free market ideology has created the type of economy with the profit being its primary objective. Free market environment has brought great economic uncertainty for the laborers, because the human beings as individuals have become nothing but the common goods. From the process of spending, that has served for purpose of accumulation, we have come to the point of reverse process – the people ought to save due to social uncertainty. Crisis have made people feel the uncertainty, as all material fortune have become relative values. A man can lose his job and social certainty (security) very easily nowadays. It creates increase of the number of poor people, as well as the people who have rapidly reached the edge of the poverty. The poor people will become poorer, and the rich ones will become richer. Such obvious polarization of the people will increase the influence of “gray economy”

and the crime. If the crisis gets prolonged, social and political unrests will become inevitable. Due to this fact, the state interventions need to be implemented. Hence the state needs to react in order to prevent prolonging of system financial crisis and its effect on economic, social and moral crisis.

Key Words: economic crisis, unemployment, poverty, education, credits, economic development, macro-economic politics